

Şarkta İsyan Hareketleri ve Bediüzzaman

Bediüzzaman Said Nursi hakkında yazılan kitapların bir kısmında, ısrarla onun Kürt kökenli oluşu vurgulanmakta ve bu noktadan hareket edilerek bazı kişilerce, bu konuda kendi perspektifleri ve istekleri doğrultusunda yorumlar yapılmaktadır. Onun için bu makalede büyük alim Bediüzzaman Said Nursi'nin Şarkta günümüze kadar farklı isim ve özelliklerde tezahür eden isyan hareketleri karşısındaki duruşunu, millet, devlet vb. kavramlara bakışını ortaya koyarak, aynı zamanda ırkçılık gibi bir içtima i hastalığın teşhis ve tedavisi konusunda bir yaklaşımda bulunacağız.

Milliyetçiliğin Doğuşu ve Yayılışı

İslam tarihinde, bilindiği gibi ilk ırkçılık hareketi, Emeviler döneminde başlamıştır. Emevi ailesi, hilafetin, akrabaları Hz. Osman'dan tevarüs ettiğini iddia etmişlerdir. Hz. Ali, Hz Osman'ın katillerini cezalandırmayı reddedince, onun kan davasının sorumluluğunu Muaviye'nin kabule hazır oluşu, onun işbaşına gelişi için de bir haklılık kazandırdı; çünkü eski Arap fikriyatına göre varis ideal olarak kanın öcünü alacak kimse idi.¹

Emeviler kendi idarelerini haklı göstermek, siyasal iktidarlarını pekiştirmek için dini alet etmişler, itikadi deliller getirmeye çalışmışlardır. Hatta yaptıkları zulümlerin Allah tarafından takdir olunduğunu söylemeye kalkışmaları, başta Hasan el-Basri olmak üzere, karşılarında geniş bir muhalefet hareketi doğurmuştur. Hem İslam alemini küstürmüşler, hem de bir çok felaketlere sebep olmuşlardır.

Asıl bizim konumuzu ilgilendiren milliyetçilik hareketlerinin doğuşu ise 1789 Fransız İhtilali ile başlamıştır. Bu ihtilal Avrupa'da "milliyetçi" bir dalga doğurdu. Unsuriyet fikri Avrupa'da çok ileri gitti ve dalga dalga yayıldı. Avrupa devletleri menfi milliyetçilik neticesinde birbirleriyle uzun süren savaşlar yaptıkları gibi I. Dünya Savaşı gibi umumi bir felaketi yaşadılar ve Dünyaya yaşattılar. Avrupa, menfi milliyetçilikten öyle bir ders almış olmalı ki, bu yıl içerisinde Avusturya'da, küçük bir ırkçı partinin iktidar ortağı olması, büyük bir felaketin başlangıcı olarak sayıldı ve büyük tepki gördü. Aslında asıl korkulan Almanya gibi büyük devletlerde geçmişte izleri kalan ırkçılığın yeniden yeşerebileceği endişesi idi.

Hoşgörü ve adaletin hakim olduğu Osmanlı Devleti'nde de yenileşme hareketleri ile birlikte farklı unsurlar arasında milliyetçilik hareketleri yayılmaya başlamıştır. Türk unsur-ı asliyesi ile birlikte otuz civarında milleti altı asır bünyesinde barındırmış ve idare etmiş, Hristiyan, Yahudi vb. her türlü din mensuplarına hoşgörü ile davranmış, kiliselerini, havralarını yapmalarına, eğitim ve hukuki alanda kendi talepleri doğrultusunda hareket etmelerine imkan sağlamış olan Osmanlı Devleti de bu 19. asrın içtima i ve siyasi gelişmelerinden etkilenmiştir. Bir yandan devletin her bakımdan gerilemesi, diğer yandan da Fransız İhtilali ile başlayan ulusalcı hareketlerin Osmanlı Devleti'ne de sirayet etmesi; dışarıdan bir türlü yıkamadıkları Osmanlı Devleti'ni, içeriden parçalamak ve yok etmek için Hristiyan dünyası için iyi bir

zemin oluşturmıştır. Avrupa devletleri önce Hristiyan tebaayı isyan ettirmeye başlamış, böylece Osmanlı Devletini istila etmeyi planlamışlardır. Mozaik bir yapısı olan Osmanlı Devleti'nde başlayan milliyetçilik hareketleri Avrupa lehine çok önemli fırsatlar sağlamıştır. Büyük devletler Türk olmayan unsurları ayartmışlar ve verdikleri desteklerle bağımsız birer küçük devlet olarak Osmanlıdan ayrılmalarını sağlamışlardır. Kürtçü hareketler de bu tarihi sürecin bir sonucudur. Fakat güçlü İslâm bağları bazı olaylara rağmen bölünmeyi önlemiştir.

Şarktaki İsyanlar ve Sebepleri

15. yy.'a kadar Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşayan Kürtler, Şia tasallutu altında yaşıyordu. Şah İsmail'in kurduğu Safevi Devleti bölgeyi Şiileştirme hedefi güdüyordu. 1514 Çaldıran zaferinden sonra bu bölge Osmanlı Devleti'ne iltihak etmiştir. Büyük alim İdris-i Bitlisi'nin önderliğinde yirmi beşten fazla Kürt beyleri, kendi arzuları ile Yavuz Sulan Selim'e itaat etmişler ve şöyle demişlerdir: "Bizler canlarımız, mallarımız, iyalimiz ve dinimizin emniyeti için size itaati arzuluyoruz. İslam'ı tatbik ve adaleti tesis için sizin hakimiyetinizi zaruri görüyoruz".²

Osmanlı yönetimi, bugün Amerika'da olduğu gibi, idare ettiği milletlerin farklı özelliklerine göre, farklı idare tarzları oluşturmıştı. Çaldıran zaferinden sonra Doğu Anadolu bölgesini Diyarbakır'ı merkez yaparak buraya bağlamış ve eyalet sistemine göre idare etmiştir. Başlangıçta hizmet ve sadakat karşılığı verilen bu vilayetlere bağlı sancaklar, daha sonra ailelerin tasarrufuna bırakılmış ve 1840 yılına kadar bu hal devam etmiştir.³ 1514'den itibaren İdris-i Bitlisi'nin idari çatıyı oluşturduğu bu bölgeler, üç eyalet ve yirmi sancağa bölünmüştür. Eyaletler Diyarbakır, Rakka ve Musul'dur. Sadece Beylerbeyi Kürt değildi. Diğer idarecilerini kendileri seçerlerdi.

Sultan II.Mahmud ile birlikte bu idari sistem değişmeye başlamış, bu duruma paralel olarak Kürtçülük hareketleri de doğmaya başlamıştır. Gerçi Osmanlı Devleti'nin klasik dönemlerinde zaman zaman Kürt-Celali isyanları tarzında Doğu bölgesinde problemler olmuştur. Fakat bugüne kadar uzanan Kürt ulusalci hareketlerin ilk çıkış kaynakları, II. Mahmud zamanına kadar uzanır.

Kürt ulusal hareketlerinin ortaya çıkmasında kanaatimce üç önemli faktör rol oynamıştır.

1- II. Mahmud ile başlayan merkezileşme politikası çerçevesinde Kürt beylerinin statülerinin bozulması, buna bağlı idari, siyasi ve iktisadi problemler.

2- Kürt beylerinin statülerinin azalmasına karşılık, şeyhlerin siyasi olarak da önemlerinin artması. Ancak devletin Batılılaşma hareketleri ile bu durumun çatışması.

3- 19. asırda Avrupa'da gelişen milliyetçik dalgasının, Osmanlı Devleti'nde de gelişme göstermesi. 1 ve 2'nci maddedeki sebepler çerçevesindeki örgütlenmelerin her iki çeşidi içerisinde Kürt milliyetçiliği fikri gelişme göstermiştir.

1- Merkeziyetçi Devlet Politikası ve Kürt Beylerinin Statülerinin Bozulması

Osmanlı Devleti'nde bir takım yenileşme hareketleri yapılacaktı. Bunların yapılabilmesi için de devletin modern devlet yapısı gereği merkezileştirilmesi ve idarenin bürokrasi tarafından yerine getirilmesi gerekiyordu. Artık Doğu'da yerel yöneticiler yerine merkezden valiler tayin edilecekti. Yapılan idari reformlar çerçevesinde merkezden valiler tayin edilmesi, yerel beyleri rahatsız etmişti. Beyleri rahatsız eden bir başka husus da Doğudaki Ermenilerin konumundaki değişiklikti. "19. asrın başlarında Sultan II. Mahmud Han Ermeniler hesabına, Şarkta Kürdistan derebeylerine şiddetli darbeler vurmuş ve Ermenileri memnun etmek istemişti".⁴

Sultan II. Mahmud tahta çıktığında Anadolu'daki yerel nüfuzlu aileler gibi Kürt mirleri de yarı bağımsız bir konumda idiler. II. Mahmud, 1812 Osmanlı-Rus savaşından sonra hızlı bir merkezileştirme politikasına başladı. Yüzyılın ortalarına doğru Kürdistan'da emirlik kalmamıştı. Ancak pratikte Osmanlı yönetimi çok etkisizdi. Şehirlere yakın yerlerde valilerin biraz etkisi vardı, ama, başka hiç bir yerde otoriteleri yoktu. İki Kürt miri merkezi otoriteye isyan ederek, geniş bir alanı işgal etmişlerdi. Bunlardan biri Revandizli Mir Mehmet (Kör Mehmet), diğeri Botan Emirliğinin lideri Bedirhan Bey'dir. 20 yıl sonra ancak Revandiz Türk yönetimine girmişti.⁵

Kürtlerin çoğunun modern milliyetçiliğin ilk örneği olarak değerlendirdiği Botan Emirliğinin önderi Bedirhan Bey, 1821'lerde düzensiz kümeleşmelerin miri oldu. Otoritesini tanımayan aşiretlere de savaş açtı. 1828-1829 Osmanlı Rus savaşında aşiret adamlarından savaşçıları Osmanlı ordusuna göndermeyi reddetti. 1839 da Osmanlı ordusunun Mısırlı İbrahim Paşa birliklerine yenilmesi üzerine mir, bağımsız bir Kürdistan kurmayı planlamaya başlamıştı. 1843'de Nasturilere yaptıkları katliam üzerine, Bedirhan üzerine güçlü bir ordu gönderildi. Bedirhan akrabalarıyla birlikte İstanbul'a gönderildi. Kimsenin onun yerini almasına da izin verilmedi. Mirden sonra emirlik düşman aşiretlere bölündü. Sultan Abdülhamid tarafından, Miran aşiret reisi Mustafa Ağa, Hamidiye Paşası yapıldı. Ve bölgenin en güçlü adamı olmayı başardı. 1877-78 Osmanlı-Rus savaşından sonra Bedirhanlardan Osman ve Hüseyin, 'Paşa' unvanı aldılar ve Botan'a geri döndüler. Yaşlı olan Osman Paşa mirliğini ilan etti ve aşiretlerin çoğu gönüllü olarak yönetimine girdi.6

1878 yılı sonlarına doğru Hüseyin ve Osman beyler Cizre taraflarında bir isyan başlatmışlardır. Hüseyin Bey Siirt yakınlarında gayet ağaçlık, taşlık ve yüksek olan Nebazat! dağında 2500 kadar kişi toplamış, Osman Bey'in de Cizre taraflarında isyancı toplamakta olduğu bildirilmişti. Her iki grup isyancının birleşerek büyük bir tehlike arz ettikleri anlaşıldığında, üzerlerine gereği kadar asker sevk edilmiştir. Bu savaşta eşkıyanın yüz elliden fazla telefata verdiği ve büyük bir muvaffakiyet kazanıldığı Diyarbakır'dan Sadarete gelen 19 Teşrin-i Sani 1294/13 Kasım 1878 tarihli telgrafla bildirilmiştir.7

Padişah tarafından Hüseyin ve Osman beylerin bu hareketten vazgeçmeleri hususunda Mardin Mutasarrıflığına bir telgraf gönderilmiş, Mardin mutasarrıfı da hususi bir memur göndererek kendilerine padişahın nasihatlerini ve bu hareketten kan dökülmeden vazgeçmelerini bildirmiştir. Bu belgede özetle şöyle denilmektedir:

Padişahın emri üzerine Mardin Mutasarrıfının Osman Beye yazdığı mektupta, tutmuş oldukları yolun na-meşru, eser-i igfalat-ı ecnebiye ve azim cinayet olarak çıkar yol olmadığı belirtilerek, iki taraftan dahi kan dökülmeyerek hükümete veya askeriye dehalet edildiği takdirde affolunup, mükafat görecekları vaad edilmiştir. Ayrıca, eski Mardin müftüsü o tarafa gönderilerek, "Allah'a, Resulüne ve sizden olan ululemre itaat edin" emri ile ilgili İslamî sorumlulukları hatırlatılmıştır. Mektup "bu ihtarat-ı biraderanemi inşallah kabul buyurursunuz." temennisiyle bitmiştir. 7.Z.1295/2 Aralık 1878.8

Bu isyanların, beylerin siyasi ve ekonomik statülerinin bozulmasıyla bağımsız devlet kurma niyetine kadar vardırılmasının bir sebebi de, valilerin bölgelerinde otorite kuramamaları idi. Kürt halkının can ve mal güvenliğini de ortadan kalkmıştı. Oysa mirin otoritesinde eşkıya olayları olmamaktaydı, can güvenliği sağlanmıştı. Bir belgede bu durum şöyle belirtilmektedir:

Kaza müftüsü, meclis azaları ve yaklaşık 40 kişinin imzası ile Padişaha 13 Teşrin-i Sani 1294/7 Aralık 1878 tarihli gönderilen mektupta, Bedirhan Paşa merhumun Bühtan'dan (Botan) hareket ettiğinden bu güne kadar kazalarımızda bulunan miri mallarla vs. ilgili vergilerin toplanamadığı gibi her gün adam öldürme, eşkıyalık gibi hadiselerin gitgide arttığı, bir köyden bir köye gitmenin mümkün olmadığı ve memurların irtikaplarından dolayı bunların önü alınamadığından şikayet etmişlerdir. Bu şikayetlerin çözümünü de adaleti herkesçe malum olan Bedirhan Paşa'nın mahdumu Osman Nurettin Beyin Buhtan'a bir memuriyete tayin edilmesinde görmektedirler. Zira cümle aşiret ve kabileler onun eli altındadır.9

Osmanlı Devleti'nin reform döneminde Kürt beyleri yeterince onore edilmemiş, istişare ve uzlaşma olmamış ve bu yüzden merkezi otorite tarafından adeta devre dışı bırakılmıştı. Zamanla bunun olumsuz sonuçları görüldüğünden Bedirhan Paşazadelerin önde gelenlerine devlet birçok taltifatlarda bulunmuş, önemli devlet hizmetlerine tayinleri yapılmıştır. Hatta Bedirhanlardan Şam'da ikamet eden ve orada bir ara mahpus olan Ahmet Bedri Bey daha sonra Şuray-ı Devlet reisliğine kadar gelebilmiştir.

2- Doğuda Şeyhlerin Öneminin Artmasına Karşılık Devletin Batılılaşma Politikası

II. Mahmud ile başlayan merkezileşme politikası neticesinde devletle halk arasındaki köprü görevini Kürt beyleri yerine şeyhler yapmaya başlamıştı. Özellikle Tanzimat'tan itibaren şeyhlerin sayısı ve halk nezdinde önemleri artmıştı. Zaten Kürtlerin arasında önceki asrın müceddidi kabul edilen Mevlana Halid-i Bağdadi'nin etkisi ile dindar ve Nakşi tarikatine

bağlı idiler.

1776 yılında Süleymaniye'ye bağlı Karadağ'da dünyaya gelen Mevlana Halid, Mikaili aşiretindendi. Zühdü ve takvasıyla bilinen Mevlana Halid, aklî ve naklî ilimlerle de meşgul olmuştu. 1822'de Mevlana Halid'in manevi hizmet ve hakimiyeti siyasilerin dikkatini çekiyordu. Bağdat Valisi Davud Paşa İstanbul'a şöyle bir rapor gönderdi: "Mevlana Halid'in gayesi Sünnet-i Seniyye'yi ihya ve talebelerini irşad etmektir. Onun tavır ve hareketlerinden anlaşıldığına göre, dünyaya katiyyen temayülü yoktur. Mevlana siyasetten itina ile kaçınmaktadır. Hatta, Mevlana Halid'in hiçbir zaman devlet işlerine karışmayacağını da taahhüt ederim".¹⁰

Tanzimat, İttihat ve Terakki ile Cumhuriyet sonrası dönemlerde dinin sosyal hayattan tedricen çıkarılması, Büyük ölçüde dindar ve Nakşi olan Kürtleri rahatsız etmiştir. "Şey Ubeydullah, Şeyh Said, Molla Mustafa Barzani gibi önemli ulusal hareket liderleri, Mevlana Halid'den Nakşibendi tarikatını devralan şeyhlerin torunlarıdır".¹¹

Tanzimat reformlarıyla ilgili Şerif Mardin şöyle demektedir: "Âli Paşa ve Fuat Paşa gibi Tanzimat'ın önde gelen devlet adamları tarafından izlenen politikalarda, ulemanın gözden çıkarılması eğilimi vardır. İslâmiyet'in tedrici geri çekilerek iyi bir devlet yönetimi, eğitim ve ticaretle bu boşluk doldurulacaktı. Dinin işlevini dikkate almayan rasyonalizm, benzer biçimde gelecekteki Türk reformcuları tarafından da paylaşılacaktır."¹² Oysa Doğuda o zamana kadar yargı işlerini yürütmüş ve çatışmalara çözümler dayatabilmiş, yarı bağımsız Kürt yöneticilerin ortadan kalkmasıyla şeyhlerin önemi daha da artmıştı. 1820 ile 1860 arasında şeyhlerin sayısında bir artış olmuş ve politik önemleri de artmıştı. Çünkü yarı bağımsız yöneticilerin yokluklarında halkla aracılık yapabilecek güvenilir insanlara ihtiyaç doğmuştu.¹³ Her ne kadar Tanzimat reformları tedrici olarak uygulanmakta ve Doğu bölgesine henüz ulaşmamış olsa da Batılılaşma politikalarının dini bağları ve ortak amaçları zayıflattığı düşünülebilir. Hele II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet devri politikalarındaki Batıcı ve milliyetçi anlayışın hakimiyetinin, ortak paydaları daha da zayıflattığı görülmektedir. Aşağıdaki isyanların oluşmasında ekonomik, politik ve ulusalcı dalganın etkisi olduğu kadar, devlet ile aradaki dini bağların zayıfladığını da söylemek mümkündür.

Şeyh Ubeydullah, 1880 yılında Osmanlıdaki ve İran'daki 220 aşiret reisini toplayarak ve İngilizlerden de silah yardımı alarak, merkezi Şemdinli olmak üzere büyük bir ayaklanma başlatmıştır.¹⁴ Osmanlı-Rus savaşı sonrası Osmanlı Devleti'nin zayıf olmasıyla birlikte, İran devletinin daha zayıf bir durumda olmasından isyan önce İran üzerinde başlamıştır. İran bu ayaklanmadan çok zor durumda kalmış, belgelerden anlaşıldığına göre Osmanlıdan yardım istemiştir. Türk-İran ilişkileri açısından da önemli olan bu belgede özetle şunlar rapor edilmiştir.

2 Mart 1881 tarihinde Tahran Sefaretinden Hariciye Nezaretine gelen bir telgrafnamede Tahran Umur-ı Hariciye Vezirinin Tahran Sefirine söyledikleri rapor halinde bildirilmektedir. Vezir, Şeyh'in ilkbaharda büyük bir Kürt ayaklanması başlatacağından korkan Şah'ın, Osmanlı Devleti vaadlerini yerine getirmeyip, oyalamaya devam ederse, Rusya ile bir muahede akdedebileceklerini belirtmektedir. Bunun sonucunda da Azarbeycan'ın yarısı veya tamamı mükafat olarak Rusya'ya verilecektir. Vezir, "... Şah hazretleri bendenizi davet ederek Saltanat-ı Seniyye ile kat-ı muhaberat edeceğini ifade eylemesi memul bulunduğunu kemal-i hüzn ile hikaye edip, bu maddenin devleteyn aleyhine ve İslâm beynine bir nifak ile iki millet arasında ıslahına kabil bir adavet husule getirerek, kuvve-i İslamiyenin inkırazına ve İran'ı dahi Rusya'ya teslime kadar sebebiyet vermesi badi-i elem ve teessüf idüğünü ağlayarak söyledi" demektedir. Sefir devamında, Şeyh ve oğullarının, İran'ın isteği doğrultusunda huduttan uzaklaştırılarak Rusya ile ittifakın önlenmesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁵

Osmanlı birlikleri, Şeyhin batıya doğru ilerlediği sırada harekete geçer ve İran ile bağlantısını keserek çevresini kuşatır. Yenileceğini anlayan Şeyh teslim olur ve İstanbul'a gönderilir. Bir müddet sonra Medine'ye yerleşen şeyh, ölünceye kadar orada kalır. Şeyhin büyük oğlu Seyyit Abdülkadir ve Seyyit Abdullah da daha sonra bir takım Kürtçülük hareketlerine karışmışlardır.¹⁶

Bir başka Kürt devleti kurma teşebbüsünün öncüsü Şeyh Mahmud'dur. Arşiv belgelerinden anlaşıldığına göre Şeyhin niyetinin iyi olmadığını bilen Osmanlı ve İran hükümetleri, kendisini etkisiz kılmaya çalışmışlardır. Bir belgede, Caflı Mahmud'un İran hükümetince girişine izin verilmemesinden, hududa geldiğinde yakalanmasına çalışılması Bağdat ve Musul vilayetlerine bildirildiği, İran'a girmemesi için bazı mevkilere asker ikame edildiği, İran Veziriazamından Sefarete

bildirildiği, Sadrazam tarafından padişaha arz olunmuştur. 2 Ramazan 1308/1891.17

Başka bir belgede ise Caf reisi olup yakalanması irade-i seniyyeden olan firari Mahmud Paşa'nın Batum yolu ile İran'dan Reşet şehrine geldiği ve yanına bir miktar süvari aldığı ve firarını Dersaadet'ten biraderlerine haber verdiği ve Kürdistan hakimi ile bu aralık sık sık muhaberede bulunduğu Tahran Sefaretinden bildirilmiştir. Adı geçen kişinin yakalanması ve Osmanlı memurlarına teslimi Sefarete tavsiye olunmuştur. Ayrıca Mahmud Paşa'ya aşireti arasından meyl olmaması için Kürt reislerinden bazılarının taltifi için ferman buyurulmasına dair Sadrazamın Padişaha arzı yer almaktadır. 22. S. 1309/1891.18

Birinci Dünya Savaşında Irak'ı işgal eden İngilizler, 1918 anlaşmasından sonra bir takım yarı bağımsız Kürt devletleri kurmayı planlıyordu. Şeyh Mahmud bu dolaylı yönetimin kilit adamı seçildi. Şeyh, İngilizlerin yardımıyla Kürdistan'ın geniş bir bölümünde yöneticiliğe atandı. Sonra yerel aşiretlerin çoğunun katledildiği bir anti-İngiliz isyanı oldu. Şeyh kendini bağımsız bir lider olarak ilan etti. İsyan bastırıldı ve Şeyh sürgün edildiyse de tekrar geri döndü. Hırslı bir lider olan Şeyh Mahmud'u (Berzenci) bağımsız bir Kürdistan'ın kurulmasını engellemek için İngilizler kullanmak isterken, o bağımsız bir Kürdistan hayaliyle İngilizleri kullandı ve bu nedenle İngilizler onu hiç affetmediler.19

Gerçekten Şeyh Mahmud, ünlü ajan Noel'i kendisine danışman yapmasına ve İngilizler kendisine bağımsızlık sözü vermelerine rağmen, İngilizlerin amacına aykırı olarak kendi liderliğinde bağımsız bir Kürdistan kurma çabalarına devam etti. İngilizlerde ona güvenememişlerdir.20

Bir başka büyük isyan da Şeyh Said isyanıdır. Bu isyanı tamamen bir Kürtçü hareketi olarak görmemek lazımdır. Bu hareketin asıl sebebi, dini değerlerin tahrip edilmesine karşın, insanların gayret duygularının isyan noktasına gelmesidir.

Şeyh Said, Dicle'de verdiği bir vaazda şöyle diyordu: "Medreseler kapandı. Din ve Vakıflar Bakanlığı kaldırıldı. Din okulları Milli Eğitime bağlandı. Gazetelerde bir takım dinsiz yazarlar dine hakaret etmeye, Peygamberimize dil uzatmaya cüret ediyorlar. Ben bugün elimden gelse bizzat dövüşmeye başlar, dinin yükselmesine gayret ederim."21

Şeyh Said'in yanına sığınan altı asker kaçağının yakalanması için görevlendirilen jandarma birliğine ateş açılmasıyla, yani basit gibi görünen bir olayla isyan başlamıştır. Şeyh Said, yanındakilere şöyle seslenmişti: "Artık bu işi durdurmak elimde değildir. Ne netice verirse versin harekate devam edeceğiz. Kürtlerin bulundukları yerleri Türklerin elinden alacağız. Topraklarımız verimlidir. Madenlerimiz çoktur, bunlardan yararlanacağız. Bugünkü Türk Hükümeti İslâmiyet'ten ayrılıyor. İstanbul'da Beyoğlu'nda bazı İslam kızları şapka ile geziyorlar. Abdullah Cevdet, İctihad Dergisi'nde yazdığı bir yazıda kuşağın düzelmesi için Macaristan'dan damızlık getirilmesini istiyor"22

İsyan bastırılıyor. İsycılara Diyarbakır'da uzun bir sorgulama yapılıyor. Sorgulamada savcı iddianamesini okuduktan sonra şöyle diyor: "Ayaklanma olayı iddianamede anlatıldığı gibi sanki Peygamber dininin yükselmesi perdesi altında meydana getirilmiştir. Oysa asıl amaç Türk vatanının belirli bir kısmını ana yurttan ayırmak, vatanın birlik ve beraberliğini bozmaktır."23

Gerek milliyetçilik noktasından, gerekse dini noktadan hareket eden isyancılar, devletle ekonomik, sosyal, kültürel ve dini bakımdan tam bir bağ kuramamışlardır. Bunun sonucu olarak kendi devletine karşı yabancılaştıkları ve özgürlük, bağımsızlık ve ekonomik olarak yardım vaat eden emperyalist devletlere yaklaştıkları görülmüştür. Fakat Kürtlerin çoğunluğu bu isyanları tasvip etmemiştir. Çünkü içerideki bazı olumsuzluklara karşılık, bütün isyanların, ayrılıkçı hareketlerin arkasında büyük devletlerin emperyalist emelleri vardı.

Büyük Devletlerin Şarkta Çıkan İsyanlardaki Rolü

Şarktaki isyanlarda iç sebepler kadar, dış sebepler de, daha doğrusu bazı devletlerin katkıları da önemli rol oynamıştır.

21 Teşrin-i Evvel 1294/2 Kasım 1878 tarihinde, Devlet-i Aliyye Erkan-ı Harp Livası Komiserinin yazdığı bir raporda şöyle bir olay anlatılmaktadır: Kars cihetlerinde esir olmuş, o tarihten itibaren kendisini paşa ismiyle kaydettirmiş ve paşalara mahsus yevmiyeyi de almakta bulunan Kürt Paşazade Süleyman Bey, on beş gün önce esirler ile Sivastopol'a gelip kendi arkadaşları Dersaadet'e sevkolunduğu sırada namizaç olduğundan bahisle bir kaç gün tedavi ettirmek üzere burada

kalacağını beyan etmiş ve kalmış idi. Bu sırada bendenize gelip görüşme sırasında “Rusya Devleti bana senevî altmış bin ruble vererek teklif ediyorlar ki, Rusya’da kalayım. Alel husus Rusya’nın Kars ciheti kumandanı Loris Melkof pek çok üzerime düşüyor. Ben de ne için bana altmış bin ruble vereceksiniz dediğimde, işte malum ya sen Kürdistan hanedanından beş hudut aşiretini ve alel husus bütün Kürdistan’ı iğfal edersin diyorlar.” Konuşmanın devamında eğer devlet Kars cihetinde ve hudut üzerinde bulunan Kürt beylerini taltif etmez ise yakında cümlesi Rusya’ya tabi olur diye Bedirhan Paşazade Süleyman, Osmanlı Devleti’nin Sivastopol’da bulunan Komiserine beyanda bulunmuştur.²⁴ Gerçekten yaklaşık bir ay kadar sonra Bedirhan Paşazadelerden Osman ve Hüseyin Beyler Cizre ve Botan cihetlerinde büyük bir isyan başlatmıştır. Bitlis vilayetinden 11 Mayıs 1332/24 Mayıs 1916 tarihinde, Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Nezaretine gelen bir başka belgede de Birinci Dünya Savaşı sırasında “Bitlis’de Kürtleri Ruslara ısındırmak denaetinde kullanılan Bedirhanî Kamil’in”²⁵ olumsuz hareketlerinden bahsedilmektedir. 1829, 1877 yıllarında Osmanlı-Rus savaşı sırasında veya hemen sonrasında bir kısım Kürtlerin isyan ettikleri dikkate alındığında, Kürt isyanlarında Rusların önemli bir rol oynadığı anlaşılmaktadır.

İsyanların arkasında Avrupa devletleri de vardır.

18 Aralık 1918 günü 6. Kolordu Kumandanlığından 4302 sayılı yazıya, Harbiye Nezaretinin gönderdiği cevapta asayişin bozulmasının, dış güçlerin emellerine hizmet edeceği belirtiliyor: “... ayrımcılığın kabul edilemeyeceğini, ancak Kürtlere karşı yürütülecek tedip hareketinin asayişi bozuk göstererek İngilizlere işgal vesilesi verilebileceği”²⁶ ifade edilmektedir.

26 Şubat 1920’de İngiltere’de Başbakanlık konutunda toplanan konferansta Kürdistan konusu tartışılıyordu. Fransız delegasyonu, “Kürdistan bağımsız olmayacak mıydı?” diyordu. İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Curzon’da Kürdistan konusunun çözülmediğini söyledi.

Başbakan Lloyd George, Avam Kamarasında yapacağı konuşmayı hazırlıyordu. Başbakan, Avam Kamarasında Türk İmparatorluğundan, Türk olmayan soyların yaşadığı bütün bölgelerin ayrılması görüşünü savunacaktı. Bu soylar kimlerden oluşmaktaydı? Araplardı, Ermenilerdi, Suriyeliler ve Kürtlerdi.²⁷

1925 yılında İngiltere’nin İstanbul Büyükelçisi Lindsay, Dışişleri Bakanı Charberlain’e şu raporu göndermiş: “Böylece başlattığımız noktaya döndük. Bu nokta, Türk-İngiliz ilişkilerinin gelişmesini engelleyen Musul sorunudur. Son bir kaç ay içinde ortaya çıkan kışkırtmalardan sonra Majestelerinin hükümeti bütün kozları ele geçirmiş ve dilediği kartı oynayabilecek duruma gelmiştir. Ancak sorunun yalnızca sınır düzeltilmesi ile sınırlı tutulmaması gerekiyor.

Majestelerinin hükümeti, Güney Kürdistan’da milliyetçiliği geliştirmek yolundan geri dönmeyeceği biçimde bağlantılar kurmuş olabilir. Eğer böyle bağlantılar kurmamışsa, Cemiyet-i Akvamın mandater devlete bu yönde baskı yapmayacağını düşünmek için elde yeterli neden var”.²⁸

Görüldüğü gibi emperyalist güçler Osmanlı Devletini bölüp, parçalayıp, yok etmeyi planlamaktadır. Devletin yaptığı birtakım yanlışlıkları, bazı sıkıntıları bahane edip, özellikle savaş anında yani devletin zayıf durumlarındaki silahlı mücadeleler ülkenin parçalanmasına ve dış güçlerin emellerine alet olunmasına hizmet etmiştir. Başta Araplar olmak üzere Osmanlı Devletinden ayrılan unsurlar istikrar bulamamışlar, Amerika, İngiliz ve Rusların arka bahçesi olmuşlardır. Öyleyse bu dahili ve harici olumsuzlukların çaresi nedir?

Katılımcı Demokrasi ve Milli Birlik

Kürt meselesinin çözümü için siyasi, iktisadi ve dini yönden alınması gereken tedbirler vardır. Osmanlı yönetim biçiminde devlete bağlı ve hizmet eden bütün aşiret vb. unsurlar siyasi ve iktisadi olarak devlet imkanlarından yararlandırılmıştır. Kürt beyleri de yarı bağımsız bir idari sistemle II. Mahmud dönemine kadar idare edile gelmiştir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi merkezi devlet sistemi gereği bozulan bu sistemin doğuracağı sonuçlarla ilgili hiçbir ciddi tedbir alınmamıştır. Ancak yukarıda bahsedilen iki büyük isyan ve 1878 Berlin Antlaşması sonucu Sultan II. Abdülhamid döneminde yeni bir Doğu Anadolu politikası izlenmeye başlanmıştır.

1877-78 Osmanlı-Rus Harbi sonrası Ayastefanos antlaşmasıyla Kars, Ardahan ve Batum’un Rusya’ya verilmesi kararlaştırılmış, 1878 Berlin Antlaşması ile de Osmanlı Devletinin paylaşılması pazarlığı yapılmıştır.²⁹ Böyle bir ortamda

Sultan II. Abdülhamid, aşiretleri devlete kazanmak ve yabancı güçlerin nüfuzunu engellemek için “Aşiret Mektepleri” açmış ve “Hamidiye Alayları” kurmuştur.

Sultan Abdülhamid bu konuda şunları söylüyor: “Kürt ağalarının çocuklarını İstanbul’a getirip memuriyete yerleştirdiğim için tenkit edildiğimi biliyorum. Senelerdir Hristiyan Ermeniler nazır mevkiini işgal etmişlerdir. Bundan sonra da kendi dinimizden olan Kürtleri kendimize yaklaştırmakta ne gibi zarar olabilir.”³⁰

1890 yılında Hamidiye Alaylarının kurulmasının amacı da, sarsılan merkezi otoriteyi sağlamak, sosyo-politik dengeleri kurarak Ermenilerin yıkıcı faaliyetlerine engel olmaktı. Ayrıca İslam birliği Müslüman halka hissettirilerek Rusya ve İngiltere’nin antlaşmalarla saklı müdahale haklarını kullanmalarına meydan verecek gelişmeleri önlemektir.³¹

Kürt meselesinin çözümü yönünde siyasi açıdan önemli bir gelişme 1950’den sonra çok partili hayata geçişle sağlanmıştır. Doğuda sevilen ve nüfuz sahibi bir çok Nakşibendi şeyhlerinin çocukları milletvekili yapılmıştır. Daha sonraki dönemlerde de devam eden bu siyasi ve demokratik tercihle, devlete adeta yabancılaşmış ve küsmüş olan Kürt vatandaşları bir ölçüde de olsa barışmıştır.

Bazı yazarlar az da olsa olumlu yönde devletle barışmayı ve bütünleşmeyi rejime payanda olmak olarak görmüştür. Şöyle ki: “Bunların hepsi, rejimin asıl sahibi CHP’ni diskalifiye edelim derken, başka bir canavarın kucağına düştüler ve sağcı partiler aracılığıyla rejimin payandası, direği haline geldiler.

Din Birliğinin Önemi ve Bediüzzaman’ın Yaklaşımı

Kürtçülük hareketleri, devletin yapılanması ve politikaları karşısında, olayları yakinen bilen ve yaşayan asrın büyük alimi Bediüzzaman’ın tavrı, bir çok Ehli Sünnet alimlerinin siyasi tavırlarının günümüzdeki en bariz bir örneğidir. Temel ilke İslam toplumunun birliği, beraberliği ve refahıdır. Bu kralların dininden olmak veya dinden taviz vermek anlamında değildir. Bilakis dinin en küçük bir esastan taviz vermemişler, fakat müspet hareket tarzıyla mücadele etmişlerdir.

İslam tarihindeki ilk isyan hareketleri olarak ortaya çıkan Haricilik ve Şiilik hareketlerine muhalifler olarak ortaya çıkan Mürciiler bir orta yol olarak ortaya çıkmıştır. Mürciilerin siyasi tavrı çok açık olmamakla birlikte, şirk suçu bulunmayan herhangi bir halifeyi tanımalarına ve kan dökmeme prensibine dayanır. “Müslümanım” diyen herkes hakikaten müslümandır. Şüpheli meseleler (anlaşma sağlanamayan ihtilafı konular ve kararlar) tehir edilir. Umumiyetle onların başlıca derdi İslam ümmetinin birliğini korumaktır.³²

Çok büyük bir alim olan Hasan el-Basri’nin halifelere ve valilere karşı olan tavrı da daha çok nasihat tarzında olmuştur. Hatta ona göre idareciler kötü oldukları zaman bile onlara itaat edilmelidir. Bazıları ona, İbnul-Eş’aş ayaklandığı zaman el-Haccac’ın muhtelif kötü fiillerinden söz etmişler ve valiye karşı silaha sarılmak konusundaki görüşünü sormuşlar. Cevabı şu olmuş: “Eğer söz konusu meseleler Allah’ın cezasını gerektiriyorsa, insanlar kılıçlarıyla Allah’ın cezasını döndüremezler ve eğer bir gaile ise Allah’ın hükmünü sabırla beklemelidirler. Böylece onlar hiçbir durumda savaştırmamalıdır. Onun tanıdığı tek müsaade şudur: Eğer iktidardakiler insanlara Allah’ın emrine zıt bir şey yapmayı emrederlerse onlara itaat mecburiyeti yoktur.” İnsanların hep “müstakim” davranış içinde olmaları hususunda ısrar etmiştir. İbnu’l Eş-aş’ın isyanında Irak Valisi el-Haccac’a sadık bir vaziyette kalmış, aynı zamanda arkadaşlarına bu isyana katılmamaları konusunda ısrar etmiştir. Fakat gerektiği yerde de tenkidini yapmış hatta aralarındaki münasebetler kesildiği gibi Haccac’ın ölümüne kadar gizlenmiştir.³³

Büyük alimin bu tavır ve fikirlerini Müslümanların birliği ve kardeşliğine olan derin hissi ile düşünmek gerekir. Merkezi ve mutedil zümrenin en müspet hususiyetinin ümmete ve devlete bağlı bir tavır olduğu söylenebilir. Onların müşterek tutumları devlete ve temel İslamî esaslara bağlılık idi.

Bediüzzaman da müsbet bir tavır sergilemiş, yanlış olarak gördüğü hususlarda idarecileri ikaz etmiştir. Dahilde silahlı mücadele olmaz demiş ve anarşizme sebebiyet verecek yolları kapatarak, bilakis asayiş muhafazaya önem vermiştir.

On kadar aşiret reisi Bediüzzaman’a gelip Şeyh Said’in yanında olduklarını ve ona iştirak etmek istediklerini söylediklerinde, Bediüzzaman onlara şiddetle karşı çıkmıştır. Dinimizde Müslümanların birlik ve beraberliklerini

zedeleyecek ve harici düşmanlara karşı kuvvetlerini kırarak hiçbir dahili isyana yer olmadığını izah etmiştir. Menfi milliyetçiliğin varlığımıza kastederek bu milleti parçalayacağını, bu gibi menfi hareketlere girişenlerin arkalarında ecnebi parmağı olmasından korktuğunu dile getirmiştir. Aşiret reisleri de Bediüzzaman'ın bu ikazları karşısında memnuniyetlerini dile getirerek, isyana iştirak etmemişlerdir.³⁴

Bediüzzaman aynı ikazını Şeyh Said'e de yapmıştır. Yazdığı cevabi mektubunda onu bu teşebbüsünden vazgeçirmeye çalışmıştır. Mektubunda şöyle diyordu:

“Türk milleti asırlardan beri İslâmiyet'in bayraktarlığını yapmıştır. Çok veliler yetiştirmiş ve çok şehitler vermiştir. Böyle bir milletin torunlarına kılıç çekilmez. Biz Müslümanız. Onlarla kardeşiz, kardeşi kardeşe çarpıştıramayız. Bu şeran caiz değildir. Kılıç harici düşmana karşı çekilir. Dahilde kılıç kullanılmaz. Bu zamanda yegane kurtuluş çaremiz., Kuran ve iman hakikatleriyle tenvir ve irşad etmektir. En büyük düşmanımız olan cehli izale etmektir. Teşebbüsünüzden vazgeçiniz zira akim kalır. Bir kaç canı yüzünden binlerce masum kadın ve erkekler telef olabilir.³⁵

Asıl mesele bu zamanda manevi tahribata sed çekmek ve bununla dahili asayişe bütün kuvvetimizle yardım etmektir diyen Bediüzzaman, cihad adı altında anarşiye sebep olanları kınamıştır. Şerif Mardin'in tespitleri ile Bediüzzaman, yazdığı risalelere “gazidirler” diyerek, inançsızlığa karşı kitaplarla savaş verileceği şeklindeki müspet hareket metoduna dikkat çekmiştir.³⁶

Bediüzzaman, Meşrutiyetin ilanı ile Kürt aşiretleri arasında meydana gelen rahatsızlığı gidermek için 1910-1911 yıllarında aşiretleri dolaşarak “gelecek adına iyi bir zemin oluştu” demiştir ve aşiretlerin devlete bağlılıklarını temine çalışmıştır. Irkçılık hareketlerine karşı çıkarak, İslam toplumunun birliği ve beraberliğine, sulh-u umumiye dikkat çekerek, siyasi ve içtimai tavrını ortaya koymuştur. Asıl mesele olarak bütün insanlığın imanını kurtarma davasına soyunmuştur. Kaçınılmaz olan yeni halle birlikte, “Batının maddeciliği olarak gördüğü şeyin İslam kültürüne de sızmasını önlemek, maddecilikle savaşmak için, önce Osmanlıların sonra da Türklerin İslamî mirasını yeniden canlandırmaya yönelik misyoner faaliyetlerinde bulunmuştur”.³⁷

Bediüzzaman, bazı devletlerin Müslümanları bölüp, parçalama ve yok etme niyetlerini çok iyi bildiği için, bunlara alet olunmaması için çalışmış ve Müslümanların birlik ve beraberliğini savunmuştur. Avrupa'nın “Şark Meselesini” adım adım uygulamakta olduğunu çok iyi bilmektedir. Paris'de Şerif Paşa'nın Ermeni-Kürt antlaşması ile bir Kürdistan kurulması girişimlerine büyük tepki göstererek, 24 Şubat 1920 tarihinde, Vakit gazetesinde de yayınlanan yazısında şöyle demiştir:

“Dört buçuk asırdan beri İslam'ın fedakar ve cesur taraftarı olarak yaşamış ve dini geleneklere bağlılığı gaye edinmiş olan Kürtler, henüz beş yüz bin şehidin kanları kurumadan, şişlere geçirilen yetimlerin, gözleri oyulan ihtiyarların hatırlarını teessürle anarken, İslâmiyet'in zararına olarak tarihi ve hayati düşmanımız ile barış antlaşmaları imzalamak suretiyle dinlerine aykırı hareket edemezler. Bu nedenle, Kürt ulusal vicdanı bu gibi antlaşmaları tanımadığını ve emellerinin milliyetlerini birleştirmek olduğunu bildirilmesine araç olunmasın”.³⁸

Bu gibi tepkiler sayesinde İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu'da uygulamaya çalıştığı “Böl ve Yönet” politikası tutmamış, bu politikanın aktörlerinden İngiliz ajanı Binbaşı Noel ve Şerif Paşa'nın misyonu başarısızlıkla sonuçlanmıştır. “Şerif Paşa'nın Güneydoğu Anadolu'yu temsil edemediği, edemeyeceği de görülecektir. Kaldı ki yukarıda da kaydedildiği gibi İngiliz Dışişleri Bakanı Gurzon, onca tartışma ve bölgedeki çalkantılardan sonra “Büyük Kürdistan” projesinden vazgeçmiştir. Zamanla yöredeki şartların kendi sonuçlarını yaratacağına inanıyor, kısacası “bekle gör” siyaseti uyguluyordu”.³⁹

Gerçekten, Doğu'da Ermenilerin ve Rusların yaptıkları mezalim, akıttıkları kan daha çok yeni iken İslam toplumundan koparak, İslam'ı yok etmek isteyenlerle beraber olmak İslamla da bağdaşamazdı. Bediüzzaman bırakın Ruslarla, Ermenilerle, İngilizlerle anlaşmayı, devletin yanında olarak en büyük mücadeleyi onlara karşı vermiştir.

Arşiv belgelerinde de harici düşmanlara karşı Bediüzzaman'ın mücadelesine dair belgeler vardır. Bediüzzaman'ın Ermeni ve Ruslara karşı mücadelesini anlatan görgü şahitlerinin beyanı ile ilgili Bitlis Vilayetinden Emniyet-i Umumiye Müdüriyetine gönderilen bir belgede özetle şunlar anlatılmaktadır:

Aralarında Rus olup olmadığı belirlenemeyen 600 kadar Ermeni, Hizan kazasının ve köylerinin teslim edilmesini ve tahliye edilmesini istemişler, bu tekliflerinden 9 saat sonra da saldırmışlardır. Erkek ve çocukları toplayıp kılıçtan geçirmişler ve kadınların ırzlarına geçmişlerdir. Bu olayları firar ederek rapor eden Mehmet oğlu Yusuf, olayı şöyle anlatmaya devam ediyor: “Beni geri çevirdiler ve dediler ki: ‘Sana çok para vereceğiz. Git, Molla Said vesair rüesaya söyle! Orada kalan Ermenileri bize teslim etsinler ve şurasını da anlat ki, artık beyhude yere telef olmaktan faide yoktur. Zaten her taraf alındı. Ruslar ta Haleb’e kadar gittiler. Ermenistan tasdik olundu. Gelsin bize teslim olsunlar. Bir de orada kuvvet ve asker olup olmadığını gel bize haber ver’ dediler. Bu sözler Dilo tarafından söyleniyordu ve kumanda onun tarafından yapılıyordu. Avdet ettim, Çaçvan’a geldim. Baktım ki bizim jandarma ve Kürt kuvveti müdürümüz ve Molla Said Efendi ile oraya gelmişler, 4-5 saat müsademedi sonra kadınlar kafilisini ellerinden almışlardı. Lakin ne şekilde görmeli.”40 diyerek savaşın ve vahşetin dehşetini anlatıyordu.

Özellikle dinden uzak ve sol görüşlü bazı milliyetçi Kürt yazarlar, onun Kürt kimliğini öne çıkarmaya çalışmışlardır. Kürtçülük hakkında araştırma yapan Batılılar ise bazı eksik bilgi, duygu ve düşüncelerine rağmen Bediüzzaman hakkında daha objektif yaklaşmışlardır. Sözgelimi “Unutulmuşluğun Bir Öyküsü, Said Kürdi” adlı kitabında Rohat, Kürt asıllı Malmisanij’in Bediüzzaman’la ilgili değerlendirmeleri için kendisinin kişisel değerlerini yansıttığını belirtmiş ve Bediüzzaman’a bakışını “Kürt perspektifiyle” ve “sol yaklaşım” ile yaptığını açıklamıştır.⁴¹

Bediüzzaman ırkçılığı cahiliye çağı anlayışı olarak görmekte ve Müslümanların birliğine beraberliğine önem vermektedir. “Sana Said-i Kürdi derler. Belki sende unsuriyet (ırkçılık) fikri var, o işimize gelmiyor. Hey efendiler! Eski Said’in ve yeni Said’in yazdıkları meydanda. Ben onları şahit göstererek diyorum ki, eskiden beri ırkçılığı katetmiştir. Kesmiş atmıştır. ırkçılık riya, zulmet, sefalet, gaflet ve dalaletten mürekkep bir macundur. Onun için milliyetçiler milliyeti mabud ittihaz ediyorlar. Unsur lazım ise bize İslâmiyet kafidir”.⁴²

Bediüzzaman, Kürt gibi “küçük taifelerin menfaati ve saadet-i dünyevileri, sizin gibi büyük ve muazzam olan Arap ve Türk gibi hakim üstadlara bağlıdır” diyerek, küçük unsurların muhtariyetine taraftar olmadığını belirtir.⁴³ Hatta, Prens Sabahaddin tarafından ileri sürülen “Adem-i Merkeziyet ve Tevsi-i Mezuniyet Fikrini” zamansız bulur ve reddeder. Ona göre “efrad mabeyninde muhabbet-i milli sağlanmadan adem-i merkeziyete gidilmesi, farklı unsurların merkezden kopmasına sebep olacak, On üç asır evvel ölmüş olan unsuriyet-i cahiliyeyi (ırkçılığı) ihya ile fitneyi ikaz edecektir (uyandıracaktır).” Bediüzzaman’a göre böyle bir tatbikat siyasi muhtariyet getirecek, siyasi muhtariyeti istiklaliyet takip edecek, iş bu noktada da kalmayacak tevaif-i müluk şeklinde küçük devletler doğacak, ‘fıkr-i istila’ yardımıyla bir mücadele-i keşmekeş intaç edecek.⁴⁴

Said Nursi, Kürt tabirini Osmanlı camiasının içindeki bir dal anlamında kullanmıştır. Nitekim askeri mahkemede Şakir Paşanın: “Hangi Kürt aşiretine mensupsun? sualine verdiği cevapta: “Sen hangi Tatar aşiretine mensupsun? Ben Osmanlıyım. Benim Kürtlüğüm, doğduğum ve büyüdüğüm yerin halkına verilen isim dolayısıyladır.”⁴⁵ demiştir. Ayrıca, “ismim Said Nursi iken, her tekrarında Said Kürdî ve bu Kürt diye beni öyle yad ediyorlar. Bununla hem ahiret kardeşlerimin hamiyet-i milliyetlerine ilişip aleyhime bir his uyandırmak, hem mahkeme ve adaletin mahiyetine bütün bütün zıt muhalif bir cereyan vermektedir.”⁴⁶ ifadeleriyle de oynanmak istenen oyunu ortaya sermiştir.

Bediüzzaman Türklere olan dostluğunu ise şu satırlarla ifade ediyor: “Dini-i İslâmiyet milletiyle ebedi ve hakiki bir uhuvvet ile, Türk denilen bu vatan ehl-i imanı ile şiddetli ve pek hakiki alakadarım. Ve bin seneye yakın Kur’an’ın bayrağını cihanın cihad-ı sittesinin etrafında galibane gezdiren bu vatan evlatlarına, İslamiyet hesabına, müftehirane ve tarafdarane muhabbettarım.”⁴⁷

“Ey efendiler! Ben, her şeyden evvel Müslüman’ım. Yüzde doksan dokuz menfaatli hizmetim Türklere olmuş ve en çok hayatım Türkler içinde geçmiş ve en sadık ve en halis kardeşlerim Türklerden çıkmış ve İslamiyet ordularının en kahramanı Türkler olduğundan, meslek-i Kur’aniyem cihetiyle, her milletten ziyade Türkleri sevmek ve taraftar olmak, kudsi hizmetimin muktezası olduğundan; bana Kürt diyen ve kendini milliyetperver gösteren adamların bini kadar Türk milletine hizmet ettiğimi, hakiki ve civanmert bin Türk gençlerini işhad edebilirim.”⁴⁸

Ehl-i Sünnet alimlerinin ilk fitne ve ırkçılık hareketlerinden itibaren İslam toplumunun birliği adına takındıkları müspet hareket ve tamir metodunu, günümüzde Bediüzzaman ortaya koymuştur. Böylece harici düşmanların emellerine alet

olunmamasına dikkat çektiği gibi ülke içerisinde birlik, beraberlik ve istikrara önem vermiş ve anarşizme set olmaya çalışmıştır.

Maalesef devlet yönetimi bu niyeti ve metodu anlayamamış, Batılılaşma adına dindarlara baskı yapmış, bir takım olayları bahane ederek, güya meşru bir sebep olarak güvenlik meselesini araç yapmış ve despotik bir yapıya bürünmüştür. Örneğin Şeyh Said isyanından sonra Takrir-i Sükûn dönemi başlamış, insan hak ve özgürlüklerini kısıtlayacak baskıcı yöntemler idari sistemde yer almıştır. İnsan hakları, demokrasi değil, rejimin güvenliği en önemli mesele olmuştur. Fakat ileri ülkelerin güvenlikleri ve kalkınmaları bu metodla olmamış, bireysel özgürlükler, demokrasi, hukuk devleti, adalet gibi kavramlar ne kadar ilerlemişse kabiliyetler o kadar öne çıkmış ve her yönden gelişme olmuştur. Devletin güvenlik sorunu da ancak demokrasi, insan hakları, eğitim, adalet ve ekonomik gelişmişlikle aşılabacaktır.

Dipnotlar

1. W. Montgomery Watt, İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri, s. 100-101.

2. Ahmed Akgündüz-Said Öztürk, Bilinmeyen Osmanlı, s.140.

3. A.g.e., s.141.

4. Nuri Dersimi, Hatıratım, s. 44.

5. Martin van Bruinessen, Ağa, Şeyh ve Devlet, s. 217-218.

6. A.g.e., s. 220-223.

7. Yıl. Hus., 159-79.

8. Yıl. Hus.159/79.

9. Yıl. Hus.,159/79.

10. Necmeddin Şahiner, Son Şahitler, s.15-16.

11. Bruinessen, a.g.e., s. 268.

12. Şerif Mardin, Bediüzzaman Said Nursi Olayı, s.181.

13. Bruinessen, a.g.e., s. 91.

14. Zekeriya Yıldız, Kürt Gerçeği, s. 68.

15. Yıl. Hus., 166/112.

16. Yıldız, a.g.e., s. 68.

17. Yıl. Hus., 258/5.

18. Yıl. Hus., 251/153.

19. Bruinessen, a.g.e., s. 101, 264.

20. A.g.e., s. 264.

21. Uğur Mumcu, Kürt-İslam Ayaklanması, s. 68.

22. A.g.e., s. 72.

23. A.g.e., s. 130.
24. Yıl. Hus., 159-79.
25. Arşiv Belgelerine Göre Kafkaslarda ve Anadolu'da Ermeni Mezalimi, s. 55.
26. Mumcu, a.g.e., s. 188.
27. A.g.e., s. 26.
28. A.g.e., s.164.
29. Dr. Rifat Uçarol, Siyasi Tarih, s. 289-290.
30. Yıldız, a.g.e., s. 95.
31. Yıldız, a.g.e., s. 97.
32. Watt, a.g.e., s 154-158.
33. A.g.e., s. 94-96.
34. Yıldız, a.g.e., s. 238.
35. a.g.y.
36. Şerif Mardin, a.g.e., s. 14.
37. A.g.e., s. 20.
38. İsmail Göldaş, Kürdistan Teali Cemiyeti, s. 33.
39. M. Kemal Öke, İngiliz Ajanı Binbaşı E.W.C. Noel'in "Kürdistan" Misyonu (1919), s. 119.
40. Arşiv Belgelerine Göre Kafkaslarda ve Anadolu'da Ermeni Mezalimi, s. 191.
41. Malmisanij, Said-i Nursi ve Kürt Sorunu, s. 11.
42. Göldaş, a.g.e., s. 36.
43. Bediüzzaman Said Nursi, Hutbe-i Şamiye, s. 61.
44. İbrahim Canan, Bediüzzaman'dan Çözümler, s. 160.
45. Yıldız, a.g.e, s.186.
46. Bediüzzaman Said Nursi, Tarihçe-i Hayat, s. 229.
47. Bediüzzaman Said Nursi, Mektubat, s. 393.
48. Tarihçe-i Hayat, s. 215.

Hüseyin ÖZDEMİR